De prijs van de vrije meningsuiting: Europese democratie, digitale censuur en de strijd rond artificiële intelligentie

Door Frank , 24 oktober 2026

De prijs van de vrije meningsuiting: Europese democratie, digitale censuur en de strijd rond artificiële intelligentie

Vrijheid van meningsuiting, controle over informatie en de paradox van de toegang tot controversiële ideeën in Europa en Vietnam.

Door Frank Dumon

1. De Europese belofte: vrijheid zonder grenzen

> Europa presenteert zichzelf als een politieke gemeenschap die gegrondvest is op democratie, menselijke waardigheid, pluralisme, de rechtsstaat en vrijheid van meningsuiting. Deze beginselen zijn niet louter retorische idealen. Ze zijn vastgelegd in bindende verdragen, constitutionele tradities en internationale mensenrechteninstrumenten. Artikel 11 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie beschermt zowel de vrijheid van meningsuiting als de vrijheid om over nationale grenzen heen informatie te ontvangen. Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens biedt een vergelijkbare bescherming in artikel 10.

Het onderscheid tussen het uiten van een mening en het ontvangen van informatie is fundamenteel. Een burger kan zich geen betekenisvol politiek oordeel vormen wanneer de beschikbare informatie vooraf al is gefilterd volgens de voorkeuren van de autoriteiten. Democratie vereist meer dan de periodieke mogelijkheid om te stemmen. Ze vereist toegang tot uiteenlopende verklaringen van politieke gebeurtenissen, ook wanneer regeringen die verklaringen als vijandig, misleidend, aanstootgevend of ongelegen beschouwen.

Neem de gewone Europese burger die de oorlog in Oekraïne, de uitbreiding van de NAVO, de vernietiging van de Nord Stream-pijpleidingen, het Europese energiebeleid of de economische gevolgen van de sancties tegen Rusland probeert te begrijpen. Een goed onderbouwd oordeel vereist dat men officiële westerse verklaringen, officiële Russische verklaringen, onafhankelijke journalistiek, historische documenten, economische statistieken en tegenstrijdige interpretaties van deskundigen onderzoekt.

Het lezen van een Russische publicatie betekent niet dat men de Russische regering steunt. Het lezen van een Amerikaanse publicatie betekent niet dat men het Amerikaanse buitenlandse beleid onderschrijft. Het raadplegen van Chinese media bewijst geen trouw aan Peking. Hetzelfde beginsel geldt voor boeken, films, interviews en historische documenten. Toegang betekent geen instemming. Toch heeft de Europese Unie beperkingen ingevoerd tegen een groeiende groep Russische en met Rusland geassocieerde mediaorganisaties. Deze beperkingen worden voorgesteld als verdedigingsmaatregelen tegen desinformatie en buitenlandse inmenging.

De centrale vraag is of de bescherming van burgers tegen manipulatie rechtvaardigt dat hun toegang wordt beperkt tot precies die bronnen die zij kritisch zouden willen onderzoeken. Een democratie mag niet verlangen dat haar burgers elke buitenlandse publicatie geloven. Maar zij mag evenmin automatisch veronderstellen dat haar burgers niet in staat zijn die publicaties zelf te beoordelen. Het democratische ideaal is een goed geïnformeerde bevolking die bewijsmateriaal van propaganda kan onderscheiden. De autoritaire verleiding bestaat erin vooraf te bepalen met welke informatie die bevolking in aanraking mag komen.

2. De beperkingen van de Europese Unie op

Na de grootschalige Russische invasie van

Oekraïne in februari 2022 voerde de Europese Unie uitgebreide economische en politieke sancties tegen Rusland in. Daaronder bevonden zich beperkingen op de uitzend- en verspreidingsactiviteiten van bepaalde mediaorganisaties. De Europese Raad stelt dat sommige door Rusland gesteunde media deelnemen aan gecoördineerde informatiemanipulatie die bedoeld is om militaire agressie te rechtvaardigen, buurlanden te destabiliseren en Europese democratische instellingen te ondermijnen.

Deze bezorgdheid kan niet zomaar terzijde worden geschoven. Regeringen hebben kranten, omroeporganisaties en digitale platforms historisch gebruikt als instrumenten van politieke beïnvloeding. Russische staatsmedia hebben misleidende verhalen verspreid, net zoals westerse regeringen en mediaorganisaties op verschillende momenten in de geschiedenis beweringen hebben verspreid die later onjuist bleken. Het bestaan van propaganda staat niet ter discussie. De vraag is hoe democratische instellingen daarop moeten reageren. Volgens het gepubliceerde sanctieoverzicht van de Raad gelden de EU-beperkingen momenteel voor 27 met naam genoemde mediakanalen. Daartoe behoren Russia Today, Sputnik, RIA Novosti,

Izvestia, SouthFront, Strategic Culture Foundation en verschillende andere publicaties.

Dit zijn daadwerkelijk bestaande maatregelen op EU-niveau, en niet louter beschuldigingen van censuur.

De beperkingen worden toegepast via een combinatie van EU-verordeningen, verspreidingsverboden, nalevingsverplichtingen voor dienstverleners en, in sommige gevallen, technische toegangsbeperkingen. Hun praktische gevolgen kunnen aanzienlijk zijn, zelfs wanneer hun juridische reikwijdte beperkter is dan een absoluut leesverbod. Een burger die een aangewezen publicatie probeert te openen, kan geconfronteerd worden met een onbereikbare website, een blokkering door de internetprovider, een ontbrekend zoekresultaat of een platform dat weigert het materiaal te verspreiden. Dit creëert een democratisch dilemma.

De Europese Unie stelt dat deze maatregelen democratische instellingen beschermen tegen vijandige informatieoperaties. Critici voeren aan dat het beperken van de toegang tot politieke publicaties juist de vrijheid van informatie ondermijnt die deze instellingen beweren te verdedigen. Beide argumenten verdienen onderzoek, maar mogen niet automatisch als even overtuigend worden beschouwd enkel omdat ze tegenover elkaar staan. Elke beperking moet worden beoordeeld op haar rechtsgrond, noodzaak, doeltreffendheid, evenredigheid en gevolgen voor onafhankelijk onderzoek. De bewijslast voor de rechtvaardiging moet bij de autoriteit liggen die de beperking oplegt.

3. Strategic Culture Foundation: een leerzaam voorbeeld

De website strategic-culture.su biedt een bijzonder relevant voorbeeld. Strategic Culture Foundation is uitdrukkelijk opgenomen in de lijst van de Europese Raad met aan Rusland gelieerde mediakanalen waarvoor uitzendbeperkingen gelden. De artikelen behandelen internationale betrekkingen, geopolitieke conflicten, militaire strategie, economisch beleid en het westerse buitenlandse beleid. Sommige medewerkers bieden interpretaties die scherp afwijken van wat doorgaans in de gevestigde Europese en Amerikaanse media wordt aangetroffen.

Die afwijkende standpunten bewijzen op zichzelf niet dat de publicatie feitelijk betrouwbaar is. Haar argumenten moeten afzonderlijk worden beoordeeld, met aandacht voor bewijsmateriaal, auteurschap, redactionele belangen en mogelijke

staatsinvloed. Maar het omgekeerde is even belangrijk: het feit dat een publicatie politiek controversiële argumenten bevat, bewijst niet dat elk artikel onjuist is. Een onderzoeker die het Amerikaanse buitenlandse beleid bestudeert, zou Strategic Culture Foundation kunnen raadplegen naast het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken, de Europese Commissie, NAVO-publicaties, Russische regeringsdocumenten en onafhankelijke historici.

De onderzoeker kan tot de conclusie komen dat Strategic Culture Foundation over een bepaald onderwerp onbetrouwbaar is. Een dergelijke conclusie zou intellectueel verantwoord zijn wanneer zij door bewijsmateriaal wordt ondersteund. Maar een oordeel dat wordt gevormd na onderzoek van een publicatie verschilt fundamenteel van een oordeel dat ontstaat doordat de toegang tot die publicatie is beperkt.

Dit onderscheid is vooral van belang bij historisch onderzoek.

Veel officiële beweringen over conflicten uit het verleden zijn herzien nadat geheime documenten openbaar werden gemaakt. De Pentagon Papers toonden aan dat belangrijke aspecten van de Amerikaanse besluitvorming tijdens de Vietnamoorlog waren verborgen gehouden of verkeerd voorgesteld. Het debat over massavernietigingswapens in Irak bracht ernstige tekortkomingen aan het licht in de beoordeling van inlichtingen en de communicatie met het publiek. Deze voorbeelden bewijzen niet dat hedendaagse Russische verklaringen juist zijn. Ze tonen wel aan waarom officiële westerse versies van gebeurtenissen niet automatisch gevrijwaard mogen blijven van kritisch onderzoek.

Het historisch onderzoek wordt zelden sterker door ongelegen bewijsmateriaal uit te sluiten.

Een democratische samenleving zou onderzoekers moeten aanmoedigen om uiteenlopende bronnen te vergelijken, hun beperkingen openbaar te maken en tegenstrijdigheden te identificeren. Het gepaste antwoord op twijfelachtige informatie bestaat doorgaans uit transparante kritiek, onafhankelijke verificatie en een openbaar debat — niet uit de veronderstelling dat het beperken van de toegang beter geïnformeerde burgers zal opleveren. Er kunnen uitzonderlijke omstandigheden bestaan waarin nauwkeurig afgebakende beperkingen gerechtvaardigd zijn. Het aanzetten tot geweld, directe operationele bedreigingen en bepaalde vormen van onrechtmatige inmenging roepen andere overwegingen op dan gewone politieke commentaren. Maar uitzonderlijke maatregelen vereisen een uitzonderlijke rechtvaardiging. Een algemene beperking die een volledige publicatie treft, dreigt ook materiaal te onderdrukken waarvan de juistheid en maatschappelijke waarde sterk verschillen van artikel tot artikel.

4. Een vergelijking met Vietnam: de ongemakkelijke paradox van de westerse democratie

Vietnam is een eenpartijstaat onder leiding van de Communistische Partij van Vietnam. Het politieke systeem verschilt fundamenteel van de concurrerende meerpartijenstelsels die kenmerkend zijn voor de Europese parlementaire democratieën. Vietnam handhaaft ook aanzienlijke beperkingen op de binnenlandse politieke meningsuiting, onafhankelijke journalistiek en bepaalde vormen van onlinecommunicatie. Het zou daarom onjuist zijn Vietnam te beschrijven als een land waar de vrijheid op het internet aan geen enkele beperking onderworpen is.

Toch ontstaat er een interessante paradox wanneer bepaalde buitenlandse websites die in Europa aan beperkingen onderworpen zijn, via gewone Vietnamese internetverbindingen toegankelijk blijken. Een Europese bezoeker in Hanoi kan vaststellen dat een publicatie die via een Belgische internetprovider onbereikbaar is, via een Vietnamese provider zonder problemen kan worden geraadpleegd. Deze vaststelling verdient nader onderzoek, maar bewijst niet dat Vietnam in het algemeen vrijer is dan Europa.

Internetbeperkingen zijn selectief en afhankelijk van de betrokken rechtsgebieden. Een regering kan toegang verlenen tot buitenlandse geopolitieke commentaren en tegelijkertijd kritiek op haar eigen politieke instellingen beperken. Op dezelfde manier kan een Europese staat binnenlandse oppositiejournalistiek beschermen en tegelijk de verspreiding beperken van inhoud afkomstig van bepaalde buitenlandse mediaorganisaties waarop sancties van toepassing zijn.

Deze verschillen onthullen iets belangrijks over politieke macht: informatiecontrole wordt niet uitsluitend bepaald door abstracte vrijheidsbeginselen, maar ook door de belangen, vermeende bedreigingen en prioriteiten van degenen die het gezag uitoefenen.

Deze vergelijking roept echter een bredere vraag op. Wat betekent democratie eigenlijk? Volstaat het verkiezingen te organiseren, een parlement in stand te houden en grondwettelijke vrijheden af te kondigen? Of moet democratie ook daadwerkelijke politieke verantwoordingsplicht, onafhankelijke openbare instellingen, betekenisvolle burgerparticipatie en het soevereine recht van landen om hun eigen beleid te bepalen omvatten?

De ervaringen van de Verenigde Staten, de Europese Unie, Servië, Vietnam en China suggereren dat deze vragen niet uitsluitend op basis van ideologische etiketten kunnen worden beantwoord.

4.1. De Amerikaanse paradox: verkiezingen, geld en politieke macht

De Verenigde Staten vertonen een andere ongemakkelijke paradox. Het land presenteert zichzelf als een vooraanstaande verdediger van de democratie, terwijl zijn politieke systeem enorme concentraties van privévermogen toestaat om de verkiezingsstrijd en het overheidsbeleid te beïnvloeden.

Amerikaanse burgers beschikken over belangrijke grondwettelijke rechten, waaronder de vrijheid van meningsuiting, de vrijheid van vereniging en het recht om aan competitieve verkiezingen deel te nemen. Onafhankelijke rechtbanken, onderzoeksjournalistiek en politieke oppositie blijven wezenlijke kenmerken van het Amerikaanse grondwettelijke systeem. Deze instellingen mogen niet eenvoudigweg worden afgeschreven omdat zij naast ernstige structurele problemen bestaan.

Het bestaan van verkiezingen garandeert echter niet automatisch dat politieke beslissingen de voorkeuren van gewone burgers weerspiegelen. Campagnefinanciering, lobbyactiviteiten, bedrijfsinvloed, de concentratie van media-eigendom en de draaideur tussen overheid en bedrijfsleven roepen fundamentele vragen op over democratische vertegenwoordiging.

Mijn persoonlijke beoordeling, als auteur van Jakobijn.be, is dat de Amerikaanse democratie zo diepgaand is aangetast door de concentratie van financiële en politieke macht dat haar formele verkiezingsprocedures niet langer een toereikende maatstaf vormen voor daadwerkelijke democratische verantwoordingsplicht.

Dit is een politiek oordeel, geen bewering dat verkiezingen niet meer bestaan of dat alle Amerikaanse instellingen hun onafhankelijkheid hebben verloren. Het weerspiegelt een bredere bezorgdheid dat de mogelijkheid om het overheidsbeleid te beïnvloeden veel ongelijker verdeeld is dan het formele recht om een stem uit te brengen.

De centrale vraag is daarom niet eenvoudigweg of Amerikanen mogen stemmen. De vraag is of burgers die elk over één stem beschikken daadwerkelijk politieke invloed kunnen uitoefenen in een systeem waarin rijke donoren, ondernemingen, lobbyorganisaties en rijkelijk gefinancierde politieke actiecomités buitengewone

middelen kunnen inzetten om verkiezingsresultaten te beïnvloeden.

Wanneer financiële middelen bepalen welke kandidaten uitgebreide publiciteit krijgen, welke politieke standpunten institutionele steun aantrekken en welke onderwerpen het publieke debat domineren, wordt het steeds moeilijker het beginsel van politieke gelijkheid te verzoenen met de werkelijkheid van de verkiezingsstrijd.

Het stemrecht blijft onmisbaar. Maar het is niet de enige maatstaf voor democratie. De onafhankelijkheid van politieke vertegenwoordigers, de transparantie van financiële relaties en het vermogen van gewone burgers om gevestigde belangen ter discussie te stellen, zijn even belangrijk.

4.2. AIPAC, Washington en de kwestie van politieke onafhankelijkheid

Het American Israel Public Affairs Committee (AIPAC) vormt een belangrijke casestudy van georganiseerde politieke invloed. AIPAC pleit voor sterke betrekkingen tussen de Verenigde Staten en Israël en neemt deel aan het Amerikaanse politieke proces via lobbyactiviteiten en verbonden verkiezingsorganisaties.

Het politieke actiecomité van AIPAC steunt kandidaten, terwijl het eraan verbonden super PAC, United Democracy Project, zelfstandig aanzienlijke bedragen kan inzamelen en uitgeven om kandidaten voor federale ambten te steunen of te bestrijden. Dergelijke uitgaven vallen onder andere regels dan rechtstreekse campagnebijdragen en mogen niet automatisch als omkoping worden omschreven.

Volgens de Amerikaanse Federal Election Commission rapporteerde United Democracy Project voor de verkiezingscyclus 2025–2026, tot en met 14 oktober 2026, ongeveer 112,8 miljoen dollar aan inkomsten en 85,1 miljoen dollar aan uitgaven. Deze cijfers tonen de financiële omvang van de verkiezingsactiviteiten van de organisatie aan. Zij bewijzen op zichzelf niet dat begunstigden onwettig handelden of hun onafhankelijkheid bij politieke beslissingen opgaven.

Officiële financiële gegevens: Federal Election Commission — United Democracy Project.

De legitieme democratische vraag is of een dergelijke financiële invloed prikkels creëert waardoor verkozen vertegenwoordigers de voorkeuren van machtige, georganiseerde belangengroepen boven die van hun eigen kiezers plaatsen.

Deze vraag heeft niet alleen betrekking op AIPAC, maar ook op lobbyorganisaties van ondernemingen, financiële instellingen, defensiebedrijven, farmaceutische ondernemingen, energieconcerns en andere belangengroepen die in Washington actief zijn.

Mijn kritiek op AIPAC betreft de politieke activiteiten van een duidelijk identificeerbare lobbyorganisatie en haar invloed op het buitenlandse beleid van de Verenigde Staten. Het is geen beschuldiging tegen Joodse Amerikanen, Joodse gemeenschappen of het Joodse volk als geheel. Politiek zionisme, het beleid van de Israëlische regering, Amerikaanse lobbyorganisaties en de Joodse religieuze of culturele identiteit zijn afzonderlijke onderwerpen die niet met elkaar mogen worden verward.

Beweringen dat een bepaald percentage Amerikaanse parlementsleden door AIPAC zou zijn omgekocht, of dat politici via deze organisatie onwettige voorkennis van Wall Street zouden ontvangen, vereisen schriftelijk bewijsmateriaal. Zonder dergelijke bewijzen kunnen deze beschuldigingen niet op verantwoorde wijze als vaststaande feiten worden voorgesteld.

Niettemin rechtvaardigt de gedocumenteerde omvang van de politieke uitgaven een grondig onderzoek naar campagnebijdragen, onafhankelijke verkiezingsuitgaven, contacten met lobbyisten, parlementair stemgedrag, belangenconflicten en de relatie tussen het Amerikaanse buitenlandse beleid en de belangen van de Israëlische regering.

4.3. John Mearsheimer en het debat over de Israël-lobby

Politicoloog John Mearsheimer onderzoekt al geruime tijd de invloed van de Israël-lobby op het Amerikaanse buitenlandse beleid, met name in zijn gezamenlijke werk met Stephen Walt. Hun argumentatie stelt de veronderstelling ter discussie dat de Amerikaanse steun aan Israël altijd uitsluitend kan worden verklaard door strategische belangen of gedeelde democratische waarden.

Hun analyse blijft controversieel. Critici betwisten bepaalde aspecten van hun interpretatie, terwijl voorstanders hun werk beschouwen als een belangrijke bijdrage aan het inzicht in georganiseerde beïnvloeding van het buitenlandse beleid. De relevante vraag is niet of iedere conclusie die zij trekken zonder voorbehoud moet worden aanvaard, maar of het onderliggende bewijsmateriaal een open onderzoek verdient.

De video met de titel AIPAC, Washington and Israel: John Mearsheimer's Stark Warning biedt een bijkomend uitgangspunt voor deze discussie. De specifieke

beweringen moeten worden getoetst aan de oorspronkelijke verklaringen, openbaar gemaakte financiële gegevens en onafhankelijk historisch bewijsmateriaal.

Een democratische samenleving moet in staat zijn de politieke invloed van een lobbyorganisatie op het buitenlandse beleid te onderzoeken zonder een dergelijk onderzoek op zichzelf als onrechtmatig te beschouwen. Tegelijkertijd moet kritiek gericht blijven op identificeerbare organisaties, beleidskeuzes, financiële regelingen en politieke beslissingen, en niet op volledige religieuze of etnische gemeenschappen.

4.4. Onafhankelijke critici van het Amerikaanse buitenlandse beleid

Een brede waaier van commentatoren, economen, voormalige overheidsfunctionarissen en onafhankelijke journalisten heeft bepaalde aspecten van het Amerikaanse buitenlandse beleid, de politieke financiering, militaire interventies en institutionele verantwoordingsplicht ter discussie gesteld.

Tot de stemmen waarvan het werk onderzoek verdient, behoren Tucker Carlson, voormalig kolonel Lawrence Wilkerson, Andrei Martyanov, econoom Jeffrey Sachs, voormalig ambassadeur Chas Freeman, Mark Sleboda, professor Pascal Lottaz, journaliste Rachel Blevins, Pepe Escobar, senator Bernie Sanders, econoom Michael Hudson, econoom Richard Wolff, rechter Andrew Napolitano en gepensioneerd kolonel Douglas Macgregor.

Deze personen vertegenwoordigen uiteenlopende politieke tradities, professionele achtergronden en analytische benaderingen. Hun standpunten mogen niet als identiek worden beschouwd, en hun vermelding mag evenmin de indruk wekken dat ieder van hen alle kritische standpunten in dit hoofdstuk onderschrijft.

Niettemin tonen hun publieke commentaren aan dat er een omvangrijk debat bestaat over de Amerikaanse militaire verplichtingen, de invloed van vermogende belangengroepen, de gevolgen van sancties, de betrekkingen tussen Washington en Israël en de verantwoordingsplicht van het politieke establishment.

Wat telt, is niet hoeveel prominente stemmen een bepaalde interpretatie steunen, maar de kwaliteit van het bewijsmateriaal dat zij aanvoeren. Hun argumenten moeten afzonderlijk worden onderzocht, vergeleken met primaire bronnen en aan dezelfde kritische toetsing worden onderworpen als officiële regeringsverklaringen.

4.5. De uitdaging van Ryszard Legutko: is de Europese Unie democratisch verantwoording verschuldigd?

De democratische legitimiteit van de Europese Unie is ook binnen het Europees Parlement zelf ter discussie gesteld.

Professor Ryszard Legutko, een Poolse filosoof en voormalig covoorzitter van de fractie Europese Conservatieven en Hervormers, uitte tijdens een debat over de Staat van de Europese Unie scherpe kritiek op de Europese Commissie en het Europees Parlement.

Zijn tussenkomst, verspreid onder de titel This Is Not Democracy — Legutko's Challenge to the European Commission, stelt de verhouding tussen de Europese instellingen, nationale soevereiniteit en democratische verantwoordingsplicht ter discussie.

Legutko betoogde dat de Europese Unie steeds instabieler was geworden en dat haar instellingen zich ontwikkelden in de richting van een oligarchische bestuursvorm. Hij bekritiseerde de aanpak van de Europese Commissie inzake energiebeleid, migratie, gezamenlijke leningen, de Green Deal en haar betrekkingen met nationale regeringen.

Hij beschuldigde de Commissie er ook van haar eigen institutionele rol te overschrijden door te proberen binnenlandse politieke ontwikkelingen in de lidstaten te beïnvloeden. Dit zijn ernstige politieke beschuldigingen, maar zij moeten worden onderscheiden van onafhankelijk vastgestelde schendingen van het Europese recht.

Zijn meest fundamentele kritiek betrof de verhouding tussen vertegenwoordiging en verantwoordingsplicht. Volgens Legutko beweert het Europees Parlement een verenigde Europese politieke gemeenschap te vertegenwoordigen die niet in dezelfde betekenis bestaat als de nationale kiezersgemeenschappen van de afzonderlijke lidstaten.

Volgens zijn interpretatie kunnen verkozen vertegenwoordigers uit de ene lidstaat deelnemen aan beslissingen die burgers van een andere lidstaat treffen, zonder rechtstreeks aan die burgers verantwoording verschuldigd te zijn via hun nationale verkiezingsproces.

Legutko betwistte daarom de veronderstelling dat het bestaan van een verkozen Europees Parlement volstaat om democratische legitimiteit te verlenen aan iedere beslissing die op Europees niveau wordt genomen.

Zijn kritiek roept een legitieme grondwettelijke vraag op: **Hoe moet politieke macht over nationale grenzen heen worden uitgeoefend wanneer burgers die door een beslissing worden getroffen, niet rechtstreeks iedere vertegenwoordiger die aan die beslissing deelneemt, kunnen wegstemmen?**

4.6. De Europese Commissie: institutionele macht zonder rechtstreekse verkiezing

De Europese Commissie wordt niet rechtstreeks door de Europese burgers verkozen. Haar voorzitter en commissarissen worden benoemd via procedures waarbij de Europese Raad, de regeringen van de lidstaten en het Europees Parlement betrokken zijn.

Het Europees Parlement wordt daarentegen rechtstreeks verkozen en beschikt over wetgevende, budgettaire en toezichthoudende bevoegdheden. Het neemt samen met de Raad van de Europese Unie deel aan de goedkeuring van Europese wetgeving en kan de Commissie politiek ter verantwoording roepen, onder meer via een motie van wantrouwen.

Deze institutionele waarborgen betekenen dat de Europese Unie niet correct kan worden omschreven als een organisatie zonder democratische mechanismen. Niettemin creëert haar complexe besluitvormingsstructuur een aanzienlijke afstand tussen individuele kiezers en sommige instellingen die regelgevende en uitvoerende macht uitoefenen.

Officiële institutionele toelichtingen: Europese Commissie — Hoe de Commissie wordt benoemd en Europese Unie — Europees Parlement: taken en bevoegdheden.

De vraag is dus niet of de Europese Unie over democratische instellingen beschikt, maar of haar bestaande regelingen voldoende transparantie, responsiviteit en verantwoordingsplicht bieden voor beslissingen die het leven van honderden miljoenen Europeanen ingrijpend beïnvloeden.

Legutko's tussenkomst illustreert bovendien een andere paradox: het Europees Parlement biedt een openbaar forum voor scherpe kritiek op Europese instellingen, terwijl critici aanvoeren dat diezelfde instellingen onvoldoende ontvankelijk blijven voor dergelijke afwijkende meningen.

Beide aspecten zijn belangrijk. De mogelijkheid om kritiek te uiten toont het blijvende belang van de Europese politieke vrijheden aan. Of die kritiek het beleid daadwerkelijk kan veranderen, is een afzonderlijke vraag over de doeltreffendheid

van de democratie.

4.7. Servië: soevereiniteit tussen Brussel, Moskou, Washington en Peking

De ervaring van Servië voegt een bijkomende dimensie toe aan het democratische debat: het recht van een kleiner Europees land om een onafhankelijk buitenlands beleid te voeren wanneer zijn keuzes botsen met de strategische prioriteiten van grotere politieke en economische machten.

Servië bevindt zich in een bijzonder moeilijke positie. Geografisch en economisch is het nauw verbonden met de Europese Unie. Historisch, politiek en diplomatiek onderhoudt het ook belangrijke betrekkingen met Rusland. De economische relatie met China is uitgebreid, terwijl de betrekkingen met de Verenigde Staten onmisbaar blijven voor zijn bredere internationale positie.

Deze evenwichtsstrategie wordt onderzocht in het Servische weekblad NIN, in een artikel met de titel Walking the Tightrope Between Four Pillars: The Strategy of Serbian Foreign Policy.

Het artikel legt uit dat het concept van de vier pijlers van het Servische buitenlandse beleid in 2009 werd geformuleerd door de toenmalige president Boris Tadić. De vier pijlers waren de Europese Unie, Rusland, de Verenigde Staten en China. In plaats van het land uitsluitend binnen één geopolitiek blok te plaatsen, beoogde de strategie productieve betrekkingen met alle vier te onderhouden.

Deze benadering weerspiegelde de geografische ligging, economische belangen en historische ervaringen van Servië. Ze erkende ook dat een relatief klein land voordeel kon halen uit het behoud van diplomatieke keuzemogelijkheden in plaats van volledige afhankelijkheid van één internationaal machtscentrum te aanvaarden.

De geopolitieke omgeving is echter ingrijpend veranderd. De betrekkingen tussen Rusland en de westerse regeringen zijn verslechterd, de spanningen tussen Washington en Peking zijn toegenomen en de oorlog in Oekraïne heeft de Europese veiligheidsstructuren onder ongekende druk geplaatst.

Onder deze omstandigheden is het steeds moeilijker geworden om betrekkingen met concurrerende grootmachten te onderhouden.

4.8. De vier pijlers: een onafhankelijkheidsstrategie of een onmogelijke evenwichtsoefening?

Het artikel in NIN beschrijft hoe de vier pijlers van het Servische buitenlandse beleid steeds sterker van elkaar gescheiden raken door geopolitieke barrières. Wat oorspronkelijk bedoeld was als een stabiele basis voor internationale betrekkingen, is veranderd in een hachelijke evenwichtsoefening tussen concurrerende machtscentra.

De economische banden van Servië met de Europese Unie zijn omvangrijk, maar de politieke meningsverschillen met Brussel blijven aanzienlijk, vooral wat betreft Kosovo, de betrekkingen met Rusland en de aansluiting bij Europese sancties.

China is steeds belangrijker geworden door handel, investeringen en infrastructuurontwikkeling. Rusland blijft een aanzienlijke rol spelen in de energiebetrekkingen en diplomatieke samenwerking.

Voor Servië bestaat de uitdaging er niet eenvoudigweg in tussen Oost en West te kiezen. Het gaat erom voldoende ruimte voor onafhankelijke besluitvorming te behouden en tegelijkertijd essentiële economische en diplomatieke relaties in stand te houden.

Dit onderscheid is belangrijk omdat nationale soevereiniteit niet noodzakelijk politiek isolement vereist. Een land kan nauw samenwerken met de Europese Unie zonder automatisch ieder onderdeel van haar buitenlandse beleid over te nemen.

Evenmin impliceert samenwerking met Rusland of China noodzakelijkerwijs onvoorwaardelijke steun aan iedere beslissing die in Moskou of Peking wordt genomen.

Een werkelijk soeverein buitenlands beleid vereist de mogelijkheid om samen te werken, van mening te verschillen en te onderhandelen op basis van nationale belangen, in plaats van geopolitieke aansluiting als een onvoorwaardelijke verplichting te beschouwen.

Soevereiniteit brengt echter ook verantwoordelijkheden met zich mee. Regeringen moeten verantwoording afleggen aan hun eigen burgers, het internationale recht respecteren en de economische en veiligheidsgevolgen van hun keuzes toelichten.

4.9. Servië en de Europese sancties: waar eindigt de soevereiniteit?

Een van de meest controversiële kwesties betreft de weigering van Servië om zich aan te sluiten bij de sancties van de Europese Unie tegen Rusland. Volgens het verslag van de Europese Commissie over Servië uit 2025 bedroeg de afstemming van het land op het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid van de EU

op 24 oktober 2025 63%, tegenover 59% in 2024. Het verslag bevestigde ook dat Servië zich niet had aangesloten bij de beperkende maatregelen van de EU tegen Rusland en vluchten naar Russische bestemmingen bleef uitvoeren. Primaire bron: Europese Commissie — Verslag over Servië 2025.

De Europese Unie beschouwt een geleidelijke afstemming op haar buitenlands en veiligheidsbeleid als een belangrijke voorwaarde voor kandidaat-lidstaten die tot de Unie willen toetreden. Vanuit het perspectief van Brussel kan een toekomstige lidstaat niet onbeperkt profiteren van de Europese integratie en tegelijkertijd centrale onderdelen van een gemeenschappelijk buitenlands beleid afwijzen. Vanuit het perspectief van Belgrado ligt de kwestie echter anders. Servië is nog geen EU-lidstaat. De regering stelt dat zij haar nationale belangen, energiezekerheid en diplomatieke betrekkingen moet beschermen en tegelijkertijd haar Europese ambities moet behouden. Het daaruit voortvloeiende meningsverschil onthult een fundamentele spanning tussen twee legitieme politieke beginselen: het recht van de Europese Unie om toetredingsvoorwaarden vast te stellen en het recht van Servië om als soevereine staat die geen lid is, zijn eigen buitenlandse beleid te bepalen.

De democratische vraag is niet of de Europese Unie toetredingsvoorwaarden mag vaststellen. De vraag is of politieke en economische druk zo omvangrijk kan worden dat de formeel soevereine keuzes van een kandidaat-lidstaat uiteindelijk nauwelijks meer voorstellen dan het aanvaarden van beslissingen die elders zijn genomen.

Dit onderscheid mag niet over het hoofd worden gezien. De weigering om zich bij een sanctieregime aan te sluiten, vormt niet automatisch een schending van het internationale recht. Evenmin beschikt een kandidaat-lidstaat over een onvoorwaardelijk recht op EU-lidmaatschap wanneer hij de bijbehorende vereisten afwijst. De kwestie draait daarom om evenredigheid, transparantie en politieke autonomie.

4.10. Aleksandar Vučić en de betekenis van de Servische stoel

Het artikel in NIN beschrijft een uitspraak van Aleksandar Vučić over de weigering van Servië om zijn onafhankelijke positie op het gebied van buitenlands beleid op te geven. Toen critici de Servische benadering omschreven als een poging om tegelijkertijd op twee stoelen te zitten, antwoordde Vučić dat Servië slechts één stoel had: zijn eigen stoel. De symboliek is betekenisvol. Ze verwoordt het argument dat een kleiner land niet verplicht zou mogen worden zijn nationale belangen op te geven louter omdat grotere geopolitieke spelers het niet eens zijn met zijn diplomatieke keuzes.

Volgens het artikel verklaarde Vučić tijdens een bezoek aan Boedapest ook dat Europese regeringen niet bereid waren landen te dulden die weigerden hun beleid tegenover Rusland volledig uit te voeren. Hij benadrukte dat Servië vrede nastreefde en niet van plan was oorlog te voeren namens Rusland, Oekraïne of enig ander land. Deze uitspraken zijn politieke beweringen van de Servische leiding en vormen geen onafhankelijk bewijs dat Brussel democratische beginselen heeft geschonden. Niettemin tonen zij aan hoe Europese integratie en geopolitieke druk worden ervaren door degenen die een autonomere positie willen behouden.

Er bestaat bovendien een belangrijk onderscheid tussen de soevereiniteit van de Servische staat en de democratische rechten van de Servische burgers. Een regering kan nationale soevereiniteit niet aanvoeren als rechtvaardiging om binnenlandse oppositie te onderdrukken, de persvrijheid te beperken of verantwoordingsplicht te ontwijken. Het recht van Servië om een onafhankelijk buitenlands beleid te voeren en het recht van Servische burgers om hun eigen regering ter discussie te stellen, zijn geen tegenstrijdige beginselen. Beide zijn noodzakelijke onderdelen van een politieke orde die zelfbeschikking respecteert.

4.11. De resolutie van het Europees Parlement: verdediging van de democratie of politieke druk?

De betrekkingen tussen Brussel en Belgrado werden bijzonder gespannen na de instorting van de overkapping van het treinstation in Novi Sad op 1 november 2024. Zestien mensen kwamen om het leven en de tragedie leidde tot omvangrijke protesten waarin verantwoordingsplicht, transparantie en onderzoek naar mogelijke corruptie en nalatigheid werden geëist. Op 22 oktober 2025 nam het Europees Parlement een resolutie aan over de politieke polarisatie en toenemende repressie in Servië. De resolutie werd goedgekeurd met 457 stemmen voor, 103 tegen en 72 onthoudingen. Officieel document: Europees Parlement — Resolutie over polarisatie en toenemende repressie in Servië.

Het Parlement sprak zijn steun uit voor vreedzame studentenbetogingen en riep op tot een onafhankelijk onderzoek naar de tragedie in Novi Sad. Het veroordeelde intimidatie, geweld tegen demonstranten en maatregelen die fundamentele rechten en democratische verantwoordingsplicht kunnen ondermijnen. Deze bezorgdheden kunnen niet eenvoudigweg als buitenlandse inmenging worden afgedaan. Burgers hebben het recht uitleg van hun regering te eisen, vooral wanneer een ramp met openbare infrastructuur vragen oproept over corruptie, nalatigheid en institutionele verantwoordelijkheid.

Tegelijkertijd behandelde de resolutie ook de buitenlandse beleidsoriëntatie van Servië, waaronder zijn betrekkingen met Rusland en zijn beperkte afstemming op het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid van de Europese Unie. Deze combinatie van binnenlandse democratische bezorgdheden en geopolitieke verwachtingen roept een legitieme vraag op: waar eindigt de verdediging van democratische beginselen en waar begint de druk om zich strategisch aan te sluiten? Beide doelstellingen zijn niet noodzakelijk identiek. Een regering kan terecht worden bekritiseerd vanwege haar behandeling van demonstranten en tegelijkertijd het soevereine recht behouden om een ander buitenlands beleid te voeren dan Brussel verkiest.

Democratische verantwoordingsplicht mag niet afhankelijk worden gemaakt van geopolitieke gehoorzaamheid, en geopolitieke onafhankelijkheid mag niet als voorwendsel worden gebruikt om democratische verantwoordingsplicht te ontlopen. Dat is de centrale tegenstelling die het Servische voorbeeld aan het licht brengt.

4.12. De protesten in Novi Sad: democratie moet ook binnen Servië gelden

De Servische kwestie zou onvolledig worden behandeld zonder rekening te houden met de eisen van de eigen burgers. Na de tragedie in Novi Sad riepen studenten en andere demonstranten op tot transparantie, verantwoordingsplicht en institutionele hervormingen. Hun protesten riepen vragen op over de verhouding tussen politieke macht, openbare infrastructuur, corruptie en de onafhankelijkheid van overheidsinstellingen.

De resolutie van het Europees Parlement wees op ernstige bezorgdheden over de behandeling van demonstranten, waaronder beschuldigingen van intimidatie en buitensporig geweldgebruik. Dergelijke beschuldigingen vereisen zorgvuldig onderzoek, maar het fundamentele beginsel is duidelijk: burgers moeten hun regering vreedzaam ter discussie kunnen stellen zonder vrees voor onwettige vergeldingsmaatregelen.

De onafhankelijkheid van Servië tegenover Brussel kan de democratische verantwoordingsplicht in Belgrado niet vervangen. Evenmin mag legitieme kritiek op de Servische regering automatisch worden geïnterpreteerd als bewijs van een door het buitenland gesteunde campagne. Omgekeerd moeten Europese instellingen vermijden ieder meningsverschil over sancties of geopolitieke aansluiting te behandelen als bewijs van vijandigheid tegenover de democratie. Beide standpunten kunnen politiek handige simplificaties worden.

Een regering die beweert de soevereiniteit te verdedigen, moet uitleggen hoe haar beleid de bevolking dient in plaats van uitsluitend de macht van het heersende politieke establishment te behouden. Een supranationale instelling die beweert de democratie te verdedigen, moet aantonen dat haar tussenkomsten gebaseerd zijn op consequente rechtsbeginselen en niet op selectieve geopolitieke voorkeuren. De democratische rechten van Servische burgers en de soevereiniteit van de Servische staat moeten samen worden verdedigd en niet selectief worden ingeroepen naargelang het politieke voordeel.

4.13. De kwestie-Kosovo en de grenzen van de Europese neutraliteit

De betrekkingen van Servië met de Europese Unie kunnen niet worden begrepen zonder rekening te houden met Kosovo. Voor Belgrado blijft Kosovo een centrale kwestie van territoriale integriteit, nationale identiteit en internationaal recht. Veel EU-lidstaten erkennen Kosovo als een onafhankelijke staat, terwijl andere dat niet doen. Servië blijft de onafhankelijkheid van Kosovo afwijzen. Dit meningsverschil beïnvloedt de betrekkingen van Servië met Brussel en Washington en helpt verklaren waarom Belgrado diplomatieke relaties heeft onderhouden met landen die zijn standpunt over territoriale soevereiniteit steunen.

De Europese Unie heeft onderhandelingen tussen Belgrado en Pristina gefaciliteerd, met als doel de onderlinge betrekkingen te verbeteren en praktische samenwerking tot stand te brengen. Toch toont het aanhoudende meningsverschil hoe moeilijk het is een gemeenschappelijk Europees buitenlands beleid te ontwikkelen wanneer de betrokken staten geen identieke standpunten innemen over fundamentele kwesties van soevereiniteit en territoriale erkenning. Voor Servië versterkt deze kwestie de perceptie dat zijn belangrijkste nationale belangen niet altijd aan de voorkeuren van grotere westerse regeringen kunnen worden toevertrouwd.

Voor de Europese Unie vormen de onopgeloste betrekkingen tussen Belgrado en Pristina een ernstig obstakel voor regionale stabiliteit en toekomstige uitbreiding. Het bestaan van deze uiteenlopende perspectieven bewijst niet dat een van beide partijen in ieder opzicht gelijk heeft. Het toont echter wel aan waarom de onafhankelijkheid van het Servische buitenlandse beleid niet kan worden herleid tot een eenvoudige keuze tussen Europese democratie en Russische invloed.

4.14. De bredere Europese paradox: soevereiniteit, integratie en democratische instemming

Het Servische voorbeeld roept vragen op die verder reiken dan de Balkan. Europese integratie omvat een vrijwillige overdracht of bundeling van bepaalde nationale bevoegdheden via verdragen en gemeenschappelijke instellingen. Dit proces kan aanzienlijke voordelen opleveren, waaronder economische samenwerking, gemeenschappelijke normen en collectieve politieke invloed. Het roept echter ook moeilijke vragen op over de verhouding tussen nationale kiezers en supranationale besluitvorming.

Wanneer nationale regeringen deelnemen aan Europese beslissingen, kunnen zij verplicht worden uitkomsten te aanvaarden die niet overeenstemmen met hun oorspronkelijke voorkeuren. Dat is niet noodzakelijk ondemocratisch: collectieve besluitvorming vereist vaak compromissen. Niettemin hangt democratische legitimiteit af van de transparantie van deze procedures, de verantwoordingsplicht van de betrokken instellingen en de mogelijkheid van burgers om de politieke keuzes die namens hen worden gemaakt te beïnvloeden.

Het onderscheid wordt nog belangrijker wanneer Europese instellingen proberen invloed uit te oefenen op landen die nog niet tot de Unie zijn toegetreden. Kandidaat-lidstaten kunnen vrijwillig toetredingsvoorwaarden aanvaarden, maar blijven soevereine staten totdat het lidmaatschap een feit is. Er bestaat een verschil tussen het aanbieden van lidmaatschap onder duidelijk omschreven voorwaarden en het proberen te bepalen van het volledige buitenlandse beleid van een land dat nog geen lid is geworden.

Waar deze grens ligt, is een legitiem onderwerp van grondwettelijk en politiek debat. Het democratische deficit van de Europese Unie kan niet uitsluitend worden afgemeten aan het ontbreken van rechtstreekse verkiezingen voor de Europese Commissie. Het moet ook worden beoordeeld aan de hand van de bevoegdheidsverdeling, de transparantie van onderhandelingen, de invloed van nationale regeringen en de daadwerkelijke mogelijkheden van burgers om beslissingen op Europees niveau ter discussie te stellen. De ervaringen van Servië en de argumenten van Ryszard Legutko roepen daarom verwante, maar verschillende vragen op. Legutko richt zich op de verantwoordingsplicht van supranationale instellingen. Servië illustreert de druk die kan ontstaan wanneer een kleinere staat zijn autonomie op het gebied van buitenlands beleid probeert te behouden in een steeds sterker gepolariseerde geopolitieke omgeving.

4.15. De economische paradox: communistisch bestuur en uitzonderlijke groei

Naast de vrijheid van informatie, nationale soevereiniteit en democratische verantwoordingsplicht bestaat er nog een andere paradox die Europa nauwelijks kan negeren: de opmerkelijke economische prestaties van Vietnam en China, twee landen waarin communistische partijen de politieke leiding uitoefenen. Beide landen leggen de nadruk op economische ontwikkeling, nationale soevereiniteit, stabiliteit en vreedzame samenwerking in hun internationale betrekkingen. Dit betekent niet dat hun geschiedenis of buitenlandse beleid vrij van conflicten is geweest. Het betekent wel dat hun ontwikkelingsstrategieën ernstig onderzoek verdienen, ongeacht iemands politieke opvattingen over hun bestuursstelsels.

Vietnam behoort in 2026 in het bijzonder tot de snelst groeiende economieën ter wereld. Volgens het Vietnamese nationale bureau voor statistiek groeide het bruto binnenlands product met **9,95% in het derde kwartaal van 2026 ten opzichte van hetzelfde kwartaal in 2025**. Over de eerste negen maanden van 2026 bedroeg de bbp-groei **9,01%**.

De industrie en de bouwsector leverden belangrijke bijdragen, naast de dienstensector, investeringen en internationale handel. Deze cijfers illustreren de buitengewone economische transformatie van een land dat tientallen jaren van oorlog en verwoesting heeft doorgemaakt. Primaire bron: Nationaal Bureau voor Statistiek van Vietnam — Economische en sociale situatie in het derde kwartaal en de eerste negen maanden van 2026.

Het contrast met de veel tragere economische groei in Europa is opvallend. Jaarlijkse groeiprognoses, kwartaalgroei op jaarbasis en groei ten opzichte van het voorgaande kwartaal mogen echter niet met elkaar worden verward. Bovendien kunnen ontwikkelingseconomieën vaak sneller groeien dan volwassen industrielanden omdat zij vertrekken van verschillende niveaus van productiviteit en inkomen. Deze economische prestaties bewijzen niet dat een eenpartijstelsel superieur is aan een parlementaire democratie. Ook politieke rechten, levensstandaard, sociale bescherming, ongelijkheid, ecologische duurzaamheid en de verdeling van economische voordelen moeten in aanmerking worden genomen.

Niettemin tonen de ervaringen van Vietnam en China aan dat politiek pluralisme en economische dynamiek niet noodzakelijk gelijktijdig vooruitgaan. Democratische verkiezingen alleen garanderen geen doeltreffend industriebeleid, technologische innovatie, voldoende investeringen in infrastructuur of economische planning op lange termijn. Vietnam heeft zich ontwikkeld tot een belangrijke productie- en exporteconomie binnen internationale toeleveringsketens. China heeft een industriële expansie van historische omvang gerealiseerd en leidende posities verworven in verschillende technologische en industriële sectoren.

Tegelijkertijd worden beide landen met aanzienlijke uitdagingen geconfronteerd. Vietnam blijft sterk afhankelijk van buitenlandse investeringen en ingevoerde industriële onderdelen. China kampt met demografische druk, problemen in de vastgoedsector en toenemende internationale handelsconflicten. Vragen over arbeidsomstandigheden, inkomensverdeling en politieke vrijheden blijven in beide landen relevant. De fundamentele vraag voor Europa is daarom niet of het het Vietnamese of Chinese politieke systeem moet overnemen.

De vraag is waarom landen met zulke verschillende politieke instellingen in staat zijn gebleken industriële langetermijnstrategieën te volgen en aanzienlijke economische groei te realiseren, terwijl Europa worstelt met trage groei, industriële concurrentie, hoge energiekosten en onzekerheid over zijn economische toekomst.

4.16. Vietnam, Servië en het recht om een onafhankelijke koers te kiezen

Vietnam en Servië verschillen ingrijpend wat betreft geschiedenis, politieke instellingen, economische ontwikkeling en internationale positie. Niettemin roepen hun ervaringen een belangrijke gemeenschappelijke vraag op: hoe kunnen landen betekenisvolle nationale onafhankelijkheid behouden in een wereld die wordt gedomineerd door concurrerende grootmachten? De moderne geschiedenis van Vietnam omvat langdurige strijd tegen koloniale overheersing, buitenlandse militaire interventie en de verwoestingen van oorlog. Nationale onafhankelijkheid neemt daardoor een centrale plaats in binnen de politieke identiteit van het land.

Het hedendaagse buitenlandse beleid van Vietnam streeft ernaar betrekkingen met meerdere grootmachten te onderhouden en tegelijkertijd exclusieve afhankelijkheid van één enkele macht te vermijden. Deze benadering wordt vaak geassocieerd met de Vietnamese nadruk op onafhankelijkheid, zelfredzaamheid, diversificatie en multilaterale samenwerking. De omstandigheden van Servië zijn anders, maar de strategie van de vier pijlers weerspiegelt een vergelijkbaar verlangen om diplomatieke flexibiliteit tussen concurrerende internationale machtscentra te behouden.

Geen van beide landen kan ontsnappen aan de economische en strategische realiteit die door grotere machten wordt gecreëerd. Beide moeten moeilijke keuzes maken op het gebied van investeringen, handel, veiligheid en diplomatieke betrekkingen. Toch illustreren hun ervaringen waarom soevereiniteit niet als een achterhaald begrip mag worden afgedaan in een onderling verbonden wereld. Internationale samenwerking is het meest legitiem wanneer zij het vermogen van landen respecteert om

weloverwogen politieke keuzes te maken, in plaats van kleinere landen te reduceren tot instrumenten van grotere geopolitieke strategieën. Dit beginsel moet consequent worden toegepast. Het moet het vermogen van Servië beschermen om zijn buitenlandse beleid te bepalen, het recht van Vietnam om zijn eigen ontwikkelingsstrategie te volgen en het recht van Europese burgers om beslissingen ter discussie te stellen die worden genomen door instellingen die beweren hen te vertegenwoordigen. Het moet ook de rechten van burgers binnen die landen beschermen om hun regeringen te bekritiseren en politieke verantwoordingsplicht te eisen.

4.17. Democratie moet op meer worden beoordeeld dan haar instellingen alleen

De vergelijking tussen Vietnam, China, Servië, de Verenigde Staten en de Europese Unie toont de beperkingen van simplistische politieke classificaties aan. Een land kan competitieve verkiezingen organiseren en tegelijkertijd toestaan dat vermogende belangengroepen een onevenredig grote politieke invloed uitoefenen. Een ander land kan beschikken over uitgebreide supranationale instellingen en toch moeite hebben om duidelijke lijnen van democratische verantwoordingsplicht tot stand te brengen. Een eenpartijstaat kan de binnenlandse politieke meningsuiting beperken en tegelijkertijd opmerkelijke economische ontwikkeling realiseren en toegang toestaan tot bepaalde buitenlandse publicaties die elders aan beperkingen onderworpen zijn.

Een kleiner Europees land kan nauwere economische integratie met de Europese Unie nastreven en tegelijkertijd weerstand bieden aan eisen om zijn onafhankelijke betrekkingen met andere grootmachten op te geven. Geen van deze vaststellingen betekent dat politieke vrijheden onbelangrijk zijn. Evenmin rechtvaardigen economische prestaties repressie. Zij tonen veeleer aan dat democratie, vrijheid, economische ontwikkeling, nationale soevereiniteit en publieke verantwoordingsplicht moeten worden onderzocht als onderling verbonden, maar afzonderlijke dimensies van het politieke leven.

Mijn standpunt als auteur van www.jakobijn.be is dat regeringen en politieke instellingen moeten worden beoordeeld op hun daadwerkelijke handelen en niet op de ideologische etiketten die zij zichzelf toekennen. Wanneer Washington democratie aanvoert om zijn buitenlandse beleid te rechtvaardigen, moeten de eigen politieke financiering en beslissingen op het gebied van buitenlands beleid onderzocht kunnen blijven worden. Wanneer Brussel zichzelf presenteert als verdediger van Europese democratische waarden, moeten zijn instellingen bereid zijn vragen onder ogen te zien over verantwoordingsplicht, transparantie, nationale soevereiniteit en de grenzen van geopolitieke druk.

Wanneer Belgrado zich beroept op soevereiniteit, moet het ook de democratische rechten van Servische burgers respecteren, waaronder het recht om te protesteren, verantwoordingsplicht te eisen en politieke leiders ter discussie te stellen. Wanneer Vietnam en China de nadruk leggen op ontwikkeling en sociale stabiliteit, verdienen hun prestaties erkenning zonder legitieme vragen over politieke rechten te negeren. De uiteindelijke toetssteen van democratie is niet louter of burgers periodiek worden uitgenodigd om te stemmen. Het gaat erom of politieke macht verantwoording verschuldigd blijft, of het publieke debat werkelijk open is, of economische ontwikkeling de samenleving ten goede komt, of nationale soevereiniteit wordt gerespecteerd en of burgers daadwerkelijk invloed kunnen uitoefenen op de beslissingen die hun leven vormgeven.

Een politiek systeem mag niet boven kritiek worden verheven enkel omdat het zichzelf democratisch noemt. Evenmin mogen de prestaties van een andere samenleving worden afgedaan louter omdat haar instellingen verschillen van die van het Westen. Een democratie toont haar waarde niet alleen door de vrijheden die in haar grondwetten zijn vastgelegd, maar ook door de mogelijkheden die zij haar bevolking daadwerkelijk biedt, de onafhankelijkheid van haar openbare instellingen, haar respect voor nationale zelfbeschikking en haar bereidheid om politieke macht aan betekenisvolle controle te onderwerpen.

Bronnen en aanvullende literatuur

1. Federal Election Commission — United Democracy Project: officiële financiële openbaarmakingen. Primaire financiële gegevens over een aan AIPAC verbonden super PAC.

2. FactCheck.org — United Democracy Project, augustus 2026. Achtergrondinformatie over de verkiezingsfinanciering en juridische structuur van de organisatie.

3. AIPAC, Washington and Israel: John Mearsheimer's Stark Warning. Video aangeleverd als bron voor het debat over de Israël-lobby.

4. This Is Not Democracy — Legutko's Challenge to the European Commission. Video en transcript aangeleverd als basis voor de bespreking van de democratische verantwoordingsplicht binnen de Europese Unie.

5. Europese Commissie — Hoe de Commissie wordt benoemd. Officiële toelichting over benoemingsprocedures en verantwoordingsplicht.

6. Europese Unie — Europees Parlement: taken en bevoegdheden. Officiële beschrijving van de wetgevende en toezichthoudende verantwoordelijkheden van het Parlement.

7. Nationaal Bureau voor Statistiek van Vietnam — Economische en sociale situatie in het derde kwartaal en de eerste negen maanden van 2026. Officiële economische statistieken.

8. NIN — Walking the Tightrope Between Four Pillars: The Strategy of Serbian Foreign Policy. Servische analyse van de diplomatieke evenwichtsstrategie van het land en zijn betrekkingen met de grootmachten.

9. Europese Commissie — Verslag over Servië 2025. Officiële beoordeling van het Servische toetredingsproces en de afstemming van het buitenlandse beleid.

10. Europees Parlement — Resolutie van 22 oktober 2025 over polarisatie en toenemende repressie in Servië. Officiële parlementaire resolutie over democratische verantwoordingsplicht, protesten en politieke ontwikkelingen in Servië.

11. Wetgevingsobservatorium van het Europees Parlement — Samenvatting van de resolutie over Servië. Officiële samenvatting en parlementaire stemcijfers.

12. Onderzoeksdienst van het Europees Parlement — Verslag van de Commissie over Servië 2025. Analyse van de toetredingsverplichtingen van Servië en de afstemming van zijn buitenlandse beleid.

Redactionele toelichting

Dit hoofdstuk combineert gedocumenteerde institutionele, financiële en geopolitieke informatie met politieke kritiek en de persoonlijke beoordeling van de auteur. Uitspraken over de invloed van lobbyorganisaties zijn niet gelijk te stellen met vaststellingen van corruptie of strafbare feiten. De standpunten die aan Ryszard Legutko en Aleksandar Vučić worden toegeschreven, worden weergegeven als hun politieke argumenten en niet als onafhankelijk vastgestelde juridische conclusies. De commentatoren die in dit hoofdstuk worden genoemd, mogen niet worden beschouwd als personen die gezamenlijk ieder hier geformuleerd standpunt onderschrijven.

Het artikel in NIN over Servië is een belangrijke bron om de Servische perceptie van Europese politieke druk te begrijpen, maar bewijst niet onafhankelijk dat Europese instellingen onwettig hebben gehandeld of dat ieder beleid van de Servische regering democratisch gerechtvaardigd is. De bezorgdheden van het Europees Parlement over demonstranten en democratische verantwoordingsplicht moeten afzonderlijk worden

beoordeeld van zijn eisen betreffende de afstemming van het buitenlandse beleid. Economische statistieken en financiële cijfers zijn overgenomen uit de aangehaalde bronnen en moeten vóór de definitieve publicatie worden gecontroleerd aan de hand van de meest recente officiële gegevens. Videobronnen moeten worden vergeleken met hun volledige oorspronkelijke opnamen voordat afzonderlijke citaten als doorslaggevend historisch bewijsmateriaal worden gebruikt.

5. Het gevaar om afwijkende meningen als desinformatie te behandelen

Desinformatie is een reëel verschijnsel, maar de term heeft een aanzienlijke politieke betekenis gekregen. Hij kan verwijzen naar opzettelijk verzonnen beweringen, gemanipuleerde afbeeldingen, gecoördineerde misleiding of de systematische verspreiding van misleidende verhalen. De term is minder bruikbaar wanneer hij zonder onderscheid wordt toegepast op interpretaties die afwijken van officiële standpunten. Politieke en historische controverses bevatten vaak een mengeling van geverifieerde feiten, onzeker bewijsmateriaal, concurrerende interpretaties en daadwerkelijke onwaarheden. Een regering kan gelijk hebben over de onderliggende feiten en ze toch selectief voorstellen. Een journalist kan tot een verkeerde conclusie komen zonder de bedoeling te hebben iemand te misleiden. Een politiek commentator kan een controversiële mening uiten die niet op dezelfde manier als een numerieke bewering als waar of onwaar kan worden geclassificeerd. Deze onderscheidingen zijn essentieel.

Neem bijvoorbeeld een geschil over de oorzaken van een oorlog. De ene interpretatie kan de nadruk leggen op territoriale agressie, een andere op geopolitieke concurrentie, nog een andere op historische grieven en een vierde op economische belangen. Niet alle interpretaties worden even sterk door bewijsmateriaal ondersteund. Niettemin vereist hun beoordeling argumentatie en documentatie, in plaats van uitsluitend een administratieve classificatie. Het risico ontstaat wanneer de autoriteit die verantwoordelijk is voor het verdedigen van een politiek standpunt ook de macht krijgt om te bepalen welke concurrerende verklaringen mogen circuleren.

Dit betekent niet dat ieder beleid tegen desinformatie een vorm van censuur is. Het betekent dat beleid dat de wettige vrijheid van meningsuiting beïnvloedt, onafhankelijk toezicht en duidelijk omschreven waarborgen vereist. Een samenleving die de vrijheid van meningsuiting alleen beschermt wanneer die overeenstemt met de heersende consensus, biedt een kwetsbare vorm van vrijheid. De belangrijkste toetssteen voor democratische verdraagzaamheid is vaak de behandeling van meningen die door de meerderheid worden afgewezen. Europese instellingen

moeten daarom onderscheid maken tussen aantoonbaar onwettige activiteiten, gecoördineerde buitenlandse inmenging, feitelijk onjuiste beweringen en legitieme politieke meningsverschillen. Wanneer zij er niet in slagen die onderscheidingen te handhaven, ondermijnt dat het vertrouwen van het publiek in precies die instellingen die de democratie proberen te verdedigen.

6. De tweede controverse: door AI gegenereerde boeken en de uitgeverswereld

Op de Europese boekenmarkt ontstaat een andere, maar verwante controverse. Artificiële intelligentie heeft de technische kosten voor het produceren van manuscripten drastisch verlaagd. Eén persoon kan tegenwoordig grote hoeveelheden tekst genereren, materiaal vertalen, illustraties voorbereiden en publicatieklare documenten samenstellen in een fractie van de tijd die daarvoor vroeger nodig was. Deze transformatie biedt reële mogelijkheden voor onderwijs, wetenschappelijke communicatie, historisch onderzoek en onafhankelijke uitgeverijen. Tegelijkertijd creëert zij ernstige problemen.

Het VRT-onderzoek dat voor dit hoofdstuk werd aangeleverd, beschrijft hoe Vlaamse boekhandelaars en uitgevers worden geconfronteerd met snel toenemende aantallen door AI gegenereerde titels. Volgens het verslag kondigde één uitgeverijactiviteit binnen een korte periode honderden nieuwe titels aan. Het onderzoek meldde ook dat de webwinkel bol.com begin september 2026 2.804 titels van Waries B.V. en nog eens 1.048 titels van Andries B.V. aanbood. Deze cijfers zijn ontleend aan de berichtgeving van de VRT. Ze mogen niet worden beschouwd als onafhankelijk gecontroleerde totaalcijfers voor de volledige Belgische boekenmarkt.

Het verslag beschrijft eveneens bezorgdheden over onjuiste inhoud, gebrekkige vertalingen, grammaticale fouten en het ontbreken van betrouwbare identificatiesystemen voor door AI gegenereerde boeken. Deze bezorgdheden zijn gerechtvaardigd. Een medisch naslagwerk met verzonnen informatie kan schade veroorzaken. Een historische publicatie vol fictieve citaten kan studenten misleiden. Een technische handleiding met onjuiste specificaties kan gevaarlijk zijn. Het loutere vermogen om een manuscript te genereren, garandeert niet dat het manuscript publicatie verdient. Maar dit vormt op zichzelf geen argument tegen auteurschap met behulp van AI.

Het centrale onderscheid ligt tussen de productiemethode en de intellectuele kwaliteit van het eindresultaat. Een manuscript dat volledig door een menselijke auteur is geschreven, kan ernstige feitelijke fouten, plagiaat, politieke propaganda of

opzettelijke verzinsels bevatten. Omgekeerd kan een onderzoeker die AI gebruikt voor vertaling, structurering, vergelijkende analyse of redactionele ondersteuning een zorgvuldig gedocumenteerd en intellectueel waardevol werk produceren. De doorslaggevende vragen moeten zijn of de beweringen juist zijn, of de bronnen traceerbaar zijn, of auteursrechtelijk beschermd materiaal wordt gerespecteerd en of de persoon die verantwoordelijk is voor de publicatie daadwerkelijk een betekenisvol redactioneel oordeel heeft uitgeoefend. Een boek mag niet als betrouwbaar worden beschouwd louter omdat een mens het heeft geschreven. Evenmin mag het automatisch als onbetrouwbaar worden beschouwd omdat AI aan de productie ervan heeft bijgedragen.

7. De Belgische uitgeversparadox: AI reguleren en tegelijkertijd digitale bibliotheken beperken

De Belgische controverse rond de uitgeverswereld wordt nog veelzeggender wanneer zij wordt onderzocht naast de beperkingen op onlineboekenarchieven. In juli 2025 beval een Brusselse ondernemingsrechtbank maatregelen tegen websites die auteursrechtelijk beschermde boeken zonder toestemming verspreidden. Volgens de toenmalige berichtgeving behoorden LibGen, Z-Library en OceanofPDF tot de geviseerde websites. De ruimere gerechtelijke procedure riep ook vragen op over Anna's Archive en Open Library van het Internet Archive. De rechtszaak werd aangespannen door organisaties die auteurs en uitgevers vertegenwoordigen en die aanvoerden dat de ongeoorloofde verspreiding inbreuk maakte op intellectuele-eigendomsrechten.

Dit juridische geschil is niet gelijk te stellen met de sancties van de EU tegen Russische media.

Dit onderscheid is belangrijk. Het auteursrecht beschermt de economische en morele belangen van makers. Auteurs hebben het recht bepaalde vormen van gebruik van hun werk te controleren en, binnen het toepasselijke juridische kader, daarvoor een vergoeding te ontvangen. Een website die commercieel uitgegeven boeken zonder toestemming verspreidt, kan deze rechten schenden, zelfs wanneer de beheerders beweren onderwijs of toegang tot kennis te bevorderen. De Authors Guild heeft www.oceanofpdf.com uitdrukkelijk aangewezen als een belangrijke bron van ongeoorloofde verspreiding van e-boeken.

Niettemin roepen de methoden die worden gebruikt om het auteursrecht af te dwingen afzonderlijke vragen op over de evenredigheid ervan.

Het blokkeren van een volledig domein kan niet alleen de toegang tot inbreukmakend materiaal verhinderen, maar mogelijk ook tot wettige documenten, boeken uit het publieke domein en onderzoeksbronnen die op dezelfde dienst worden aangeboden. De vermelding van Open Library in de berichtgeving over de Belgische procedure is bijzonder leerzaam. Het Internet Archive beheert een omvangrijke digitale infrastructuur voor het bewaren van informatie, ten dienste van onderzoekers, bibliotheken en het brede publiek. De uitleenpraktijken van deze organisatie hebben zelf aanleiding gegeven tot auteursrechtelijke geschillen. De berichtgeving gaf aan dat Open Library in het ruimere blokkeringsbevel werd genoemd, maar stelde niet vast dat de volledige dienst daadwerkelijk in België was geblokkeerd.

Dit onderscheid moet behouden blijven.

Het zou misleidend zijn iedere digitale bibliotheek als een piraterijorganisatie te beschrijven. Even misleidend zou het zijn te suggereren dat het maatschappelijke nut van digitale bibliotheken het ongeoorloofd kopiëren automatisch wettig maakt. De interessantere vraag is of handhavingsmaatregelen zo kunnen worden ontworpen dat zij auteurs beschermen zonder de toegang tot wettige kennis onnodig te beperken. Dit wordt bijzonder relevant wanneer regeringen tegelijkertijd artificiële intelligentie, digitaal onderwijs en onderzoeksinnovatie bevorderen.

AI-systemen zijn afhankelijk van enorme hoeveelheden tekst en andere informatie. Onderzoekers zijn op hun beurt afhankelijk van toegang tot historische publicaties, academische literatuur en archieven. De toegang tot kennis beperken en tegelijkertijd technologieën aanmoedigen die juist kennis nodig hebben, creëert een spanning die publiek onderzoek verdient. De oplossing bestaat niet in het afschaffen van het auteursrecht, maar in het ontwikkelen van evenredige handhaving, betaalbare legale toegang, transparante licenties en werkbare uitzonderingen voor onderzoek, bewaring en onderwijs.

8. Wat de Europese AI-verordening werkelijk voorschrijft

De Europese Unie heeft met Verordening (EU) 2024/1689, algemeen bekend als de AI Act, een uitgebreid regelgevend kader voor artificiële intelligentie ingevoerd. De bepalingen ervan behandelen verschillende categorieën AI-systemen, hun risico's en de verantwoordelijkheden van ontwikkelaars en gebruikers. Artikel 50 bevat transparantieverplichtingen met betrekking tot door AI gegenereerde en gemanipuleerde inhoud. De desbetreffende vereisten werden vanaf 2 augustus 2026

van toepassing, met een beperkte overgangsregeling voor bepaalde AI-systemen die al eerder op de markt waren gebracht.

De wetgeving maakt onderscheid tussen aanbieders van AI-systemen en degenen die deze systemen inzetten.

Voor door AI gegenereerde teksten die worden gepubliceerd om het publiek te informeren over aangelegenheden van algemeen belang, kunnen openbaarmakingsverplichtingen gelden. De verordening voorziet echter in een belangrijke uitzondering wanneer de inhoud een menselijke beoordeling of redactionele controle heeft ondergaan en een natuurlijke persoon of rechtspersoon de redactionele verantwoordelijkheid voor de publicatie draagt. Het zou daarom onjuist zijn te beweren dat ieder boek waarbij AI werd gebruikt automatisch een identiek verplicht etiket moet dragen.

Dit onderscheid is van groot belang voor onafhankelijke auteurs.

Een historicus kan AI gebruiken om documenten te vergelijken, de grammatica te verbeteren, citaten te vertalen of onderzoeksnotities te ordenen. Dergelijke ondersteuning verandert het werk van de historicus niet noodzakelijk in een automatisch gegenereerde publicatie. Op dezelfde manier kan een journalist AI gebruiken om omvangrijke interviewtranscripten te verwerken, terwijl hij volledig verantwoordelijk blijft voor de verificatie, interpretatie en definitieve tekst.

Het Europese debat moet dit verschil erkennen.

Het werkelijke gevaar is niet de aanwezigheid van AI in het publicatieproces, maar het ontbreken van duidelijk identificeerbare verantwoordelijkheid voor de beweringen die daaruit voortkomen. Een anonieme uitgever die duizenden boeken genereert zonder betekenisvolle verificatie, roept andere bezorgdheden op dan een met naam bekende onderzoeker die AI-instrumenten gebruikt, maar primaire bronnen controleert en verantwoordelijkheid neemt voor iedere conclusie. Regelgeving moet met deze verschillen rekening houden in plaats van een kunstmatige scheiding op te leggen tussen zogenaamd zuiver menselijk auteurschap en technologisch ondersteund auteurschap.

9. De menselijke auteur en de machine: een valse tegenstelling

Doorheen de geschiedenis hebben technologische ontwikkelingen de productie en verspreiding van kennis veranderd. De boekdrukkunst verlaagde de kosten voor het

reproduceren van teksten. Industriële druktechnieken maakten massale verspreiding mogelijk. Schrijfmachines veranderden de voorbereiding van manuscripten. Computers transformeerden redactie, indexering en documentopslag. Zoekmachines gaven onderzoekers toegang tot materiaal waarvoor vroeger bezoeken aan verre bibliotheken nodig waren. Digitale vertaalsystemen maakten anderstalige bronnen toegankelijk voor een veel breder publiek. Artificiële intelligentie vormt een volgende belangrijke ontwikkeling in deze geschiedenis. Haar mogelijkheden verschillen in schaal en aard, maar de centrale vraag blijft herkenbaar: hoe kan technologie de intellectuele mogelijkheden verruimen zonder de nauwkeurigheid, verantwoordingsplicht en eerlijke vergoeding te ondermijnen?

Sommige uitgevers benadrukken dat literatuur afhankelijk is van menselijke ervaring, verbeeldingskracht en artistiek oordeel. Dat argument heeft waarde. Een literair werk is niet louter een verzameling grammaticaal correcte zinnen. Het kan persoonlijke herinneringen, morele reflectie, historische ervaringen en het bijzondere inzicht van een auteur in het menselijke bestaan belichamen. Toch zijn veel waardevolle publicaties niet in de eerste plaats literaire werken. Technische handleidingen, historische chronologieën, statistische verslagen, bibliografieën, vertalingen en educatieve naslagwerken dienen andere doeleinden. Hun waarde hangt in belangrijke mate af van juistheid, volledigheid, toegankelijkheid en bruikbaarheid. AI kan helpen dergelijke werken tot stand te brengen, vooral wanneer een menselijke deskundige toezicht houdt op het proces. De mogelijkheid van misbruik mag de potentiële voordelen niet aan het zicht onttrekken. Voor kleinere taalgemeenschappen kan vertaling met behulp van AI de toegang tot historische en wetenschappelijke literatuur aanzienlijk verruimen.

Voor landen zoals Vietnam, waar belangrijke historische bronnen bestaan in het Vietnamees, Frans, Engels, Russisch en andere talen, kunnen meertalige onderzoeksinstrumenten wetenschappers in staat stellen documenten te bestuderen die vroeger ontoegankelijk bleven door taalbarrières. Deze voordelen vereisen echter streng menselijk toezicht. AI kan referenties verzinnen, citaten aan de verkeerde personen toeschrijven, historische chronologieën vertekenen en zelfverzekerde verklaringen produceren die niet door bewijsmateriaal worden ondersteund.

- Een verantwoordelijke auteur moet daarom beweringen controleren aan de hand van identificeerbare bronnen.
- Een door AI gegenereerde bibliografie is geen vervanging voor het controleren van de publicaties waarnaar zij verwijst.
- Een verzorgde vertaling bewijst niet dat de oorspronkelijke betekenis behouden is gebleven.
- En een overtuigend historisch verhaal is niet noodzakelijk een nauwkeurig verhaal.

Het verantwoorde standpunt is noch onvoorwaardelijk enthousiasme, noch een algemene afwijzing. Het is een gedisciplineerd gebruik van technologie onder menselijke intellectuele verantwoordelijkheid.

10. De diepere kwestie: wie controleert de toegang tot kennis?

De controverses rond de beperkingen op Russische media, digitale bibliotheken en door AI gegenereerde boeken delen een diepere institutionele vraag. Wie bepaalt tot welke informatie burgers toegang hebben, welke informatie zij mogen reproduceren, verspreiden en gebruiken? In het geval van sancties tegen buitenlandse media beperken overheidsinstanties bepaalde organisaties op grond van veiligheid en informatiemanipulatie. Bij de handhaving van het auteursrecht proberen rechtbanken en rechthebbenden de ongeoorloofde verspreiding van beschermde werken te verhinderen.

Bij AI-regelgeving leggen wetgevers transparantie- en verantwoordingsverplichtingen vast. Deze tussenkomsten streven verschillende doelstellingen na, en sommige zijn gemakkelijker te rechtvaardigen dan andere. Niettemin beïnvloedt elk ervan de informatieomgeving. Samen tonen zij aan dat de toegang tot kennis in toenemende mate wordt bepaald door de wisselwerking tussen regeringen, rechtbanken, technologiebedrijven, uitgevers, internetproviders en platformbeheerders. Het internet leek ooit een ongekende decentralisatie van informatie te beloven. Een onderzoeker in België kon een krant in Moskou raadplegen, een historisch archief in Washington, een universitaire collectie in Hanoi en een onafhankelijke publicatie op een ander continent.

Nationale grenzen leken minder belangrijk te worden.

Vandaag raakt de toegang opnieuw versnipperd. Sommige publicaties vallen onder geopolitieke sancties. Andere worden verwijderd na klachten over auteursrechten. Zoekmachines rangschikken materiaal volgens ondoorzichtige systemen. Sociale platforms handhaven hun eigen moderatiebeleid. Uitgevers onderhandelen over licentieovereenkomsten met technologiebedrijven. Niet al deze ontwikkelingen vormen censuur, maar gezamenlijk kunnen zij het aanbod aan informatie waarmee een gewone lezer in aanraking komt, beperken. Het daaruit voortvloeiende probleem is niet eenvoudigweg of een bepaalde website wordt geblokkeerd. Het gaat erom of het publiek voldoende toegang, transparantie en onafhankelijk beoordelingsvermogen behoudt om dominante verhalen ter discussie te stellen.

Het antwoord vereist een zorgvuldig evenwicht tussen rechten die soms met elkaar botsen. Vrijheid van meningsuiting is belangrijk. Dat geldt ook voor de rechten van auteurs, de bescherming van persoonsgegevens, nationale veiligheid en het voorkomen van daadwerkelijke schade. Een volwassen democratisch systeem doet niet alsof deze conflicten niet bestaan. Het lost ze op door middel van duidelijke wetten, onafhankelijke rechtbanken, openbare argumentatie, doeltreffende beroepsmogelijkheden en beperkingen die niet verder gaan dan noodzakelijk.

11. De juridische toets: vrijheid van meningsuiting is niet absoluut

Een ernstige kritiek op de Europese informatiebeperkingen moet rekening houden met het juridische kader waarbinnen zij worden toegepast. Artikel 10 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens staat bepaalde beperkingen van de vrijheid van meningsuiting toe wanneer zij bij wet zijn voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk zijn voor erkende legitieme doelstellingen. Daartoe kunnen de nationale veiligheid, de openbare veiligheid en de bescherming van de rechten van anderen behoren. Bijgevolg bewijst het bestaan van een beperking niet automatisch dat de staat de mensenrechten heeft geschonden.

Een bijzonder belangrijk voorbeeld is het arrest van het Gerecht van de Europese Unie in de zaak RT France tegen de Raad, uitgesproken op 27 juli 2022. Het Gerecht handhaafde de EU-beperkingen op de uitzendingen van RT France en oordeelde dat de Raad binnen zijn bevoegdheden had gehandeld en dat de maatregelen, gezien de omstandigheden van de Russische invasie van Oekraïne, gerechtvaardigd en evenredig waren. Het Gerecht onderzocht bewijsmateriaal over de rol van de zender bij de ondersteuning van het Russische beleid en de ruimere veiligheidscontext.

Dit arrest moet worden erkend, ook door critici die het niet eens zijn met de redenering ervan. De juridische kwestie kan daarom niet worden beslecht door eenvoudigweg te stellen dat Europa de vrijheid van meningsuiting waarborgt en dus onwettig handelt telkens wanneer het een publicatie beperkt. De sterkere kritiek betreft de normen waarmee beperkingen worden gerechtvaardigd, hun duur, hun reikwijdte en hun gevolgen. Moet bijvoorbeeld een volledige mediaorganisatie aan beperkingen onderworpen blijven wanneer haar publicaties ook materiaal bevatten dat geen verband houdt met het conflict dat oorspronkelijk aanleiding gaf tot de sancties?

- Hoe moeten de autoriteiten onderscheid maken tussen redactionele onafhankelijkheid en aansturing door de staat?

- Welk bewijsmateriaal moet vereist zijn voordat een organisatie aan een sanctielijst wordt toegevoegd?
- Hoe vaak moeten beperkingen opnieuw worden beoordeeld?
- En welke doeltreffende rechtsmiddelen moeten beschikbaar zijn voor de getroffen organisaties?

Deze vragen zijn verenigbaar met respect voor de rechtsstaat. Het zijn zelfs precies de vragen die een democratische rechtsorde zou moeten aanmoedigen.

12. Waarom censuur contraproductief kan worden

Beperkingen op controversiële publicaties kunnen andere gevolgen hebben dan oorspronkelijk werd beoogd. Wanneer autoriteiten de toegang tot een website blokkeren, interpreteren sommige lezers die maatregel als bewijs dat de publicatie informatie bevat die machtige belangengroepen verborgen willen houden. Die conclusie is logisch niet gerechtvaardigd. Een website kan om legitieme redenen worden beperkt en de inhoud ervan kan onjuist zijn. Niettemin is het psychologische effect reëel.

Een verboden publicatie kan een aura van belangrijkheid krijgen, eenvoudigweg omdat zij verboden is. Beperkingen kunnen het publiek ook naar minder transparante verspreidingskanalen drijven, waar onjuiste informatie circuleert zonder correctie of contextuele toelichting. Ondertussen kan het publieke vertrouwen afnemen wanneer autoriteiten niet bereid lijken hun eigen beweringen aan dezelfde kritische toetsing te onderwerpen die zij van anderen verlangen. Een duurzamer antwoord op propaganda bestaat uit het ontwikkelen van goed geïnformeerde, kritische burgers. Daarvoor zijn onderwijs in bronnenbeoordeling, transparante toegang tot primaire documenten, onafhankelijke onderzoeksjournalistiek en een open publiek debat nodig. Hetzelfde beginsel geldt voor door AI gegenereerde boeken.

Lezers moeten begrijpen dat vloeiend taalgebruik geen bewijs is van feitelijke juistheid. Uitgevers hebben mechanismen nodig om onverantwoorde massaproductie te identificeren. Auteurs hebben recht op een billijke bescherming tegen ongeoorloofde reproductie van hun werk. Maar lezers moeten ook worden aangemoedigd publicaties op hun inhoudelijke waarde te beoordelen. De langetermijndoelstelling moet intellectuele bekwaamheid zijn, en niet afhankelijkheid van institutionele poortwachters.

13. Wat Europa anders zou moeten doen

Een democratisch informatiebeleid moet vertrekken van het vermoeden dat toegang tot informatie moet worden toegestaan. Beperkingen moeten uitzonderlijk zijn, wettelijk worden omschreven en aan een betekenisvolle toetsing worden onderworpen. Bij geopolitieke mediasancties moet de Europese Unie duidelijke toelichtingen publiceren over het bewijsmateriaal dat iedere aanwijzing als sanctiedoelwit ondersteunt, met inachtneming van legitieme veiligheidsbeperkingen. Zij moet ook toegankelijke informatie verstrekken over de precieze reikwijdte van de beperkingen, waaronder wat particulieren wettelijk mogen lezen, citeren, analyseren of archiveren.

Dit is bijzonder belangrijk voor historici, onderzoekers en journalisten. Europese burgers zouden niet hoeven te raden of het raadplegen van een buitenlandse publicatie voor legitiem onderzoek is toegestaan. Bij de handhaving van het auteursrecht moeten rechtbanken nagaan of het gericht verwijderen van inbreukmakend materiaal de legitieme doelstelling kan bereiken zonder wettige bronnen onnodig te treffen. Op het gebied van artificiële intelligentie moet openbaarmaking betekenisvol zijn en niet louter symbolisch.

Een nuttige publicatienorm zou onderscheid maken tussen volledig geautomatiseerde inhoud, onderzoek en vertaling met behulp van AI, en werk dat aan een grondige menselijke redactionele beoordeling is onderworpen. Een dergelijk systeem zou lezers helpen weloverwogen keuzes te maken zonder te suggereren dat iedere vorm van AI-betrokkenheid dezelfde intellectuele betekenis heeft. Openbaar gefinancierde bibliotheken en onderwijsinstellingen moeten ook de wettige digitale toegang tot historisch en wetenschappelijk materiaal uitbreiden.

Ten slotte moet Europa de mediageletterdheid versterken zonder afwijkende meningen over het officiële beleid als voldoende bewijs van manipulatie te behandelen. Een samenleving die vertrouwen heeft in haar democratische instellingen, moet bereid zijn die instellingen aan kritiek bloot te stellen. Zij moet erkennen dat intellectuele onafhankelijkheid ook de vrijheid omvat om tot conclusies te komen die regeringen, uitgevers en gevestigde mediaorganisaties als onjuist beschouwen.

14. Conclusie: democratie moet de lezer vertrouwen

De controverses die in dit hoofdstuk worden onderzocht, leggen een werkelijke spanning bloot binnen de hedendaagse Europese democratie. De Europese Unie waarborgt formeel de vrijheid van meningsuiting en informatie. Tegelijkertijd beperkt

zij de verspreiding van bepaalde aangewezen buitenlandse mediaorganisaties. Belgische rechtbanken hebben maatregelen bevolen tegen onlinearchieven die van auteursrechtinbreuken worden beschuldigd. Ondertussen worstelen Vlaamse uitgevers met een antwoord op de snelle toename van door AI gegenereerde boeken.

Deze ontwikkelingen zijn juridisch niet identiek en mogen niet worden voorgesteld als één gecoördineerd censuurprogramma. Niettemin roepen zij een gemeenschappelijke bezorgdheid op: de toenemende concentratie van macht over de verspreiding van kennis. De ervaring van het raadplegen van buitenlandse publicaties vanuit Vietnam biedt een leerzame vergelijking. Een land dat door een communistische partij wordt bestuurd, kan toegang verlenen tot bepaalde websites die in het democratische Europa aan beperkingen onderworpen zijn. Die vaststelling bewijst niet dat Vietnam in het algemeen ruimere politieke vrijheden kent. Ze stelt wel simplistische veronderstellingen over de relatie tussen politieke systemen en toegang tot specifieke informatiebronnen ter discussie.

De Europese Unie moet worden beoordeeld volgens de normen die zij voor zichzelf heeft vastgesteld. Die normen zijn veeleisend. Zij vereisen niet alleen de bescherming van aanvaarde meningen, maar ook een ernstig respect voor het recht om over nationale grenzen heen informatie te ontvangen. Zij vereisen de erkenning dat regeringen fouten kunnen maken, dat officiële verklaringen onvolledig kunnen zijn en dat historisch inzicht vaak verandert wanneer nieuw bewijsmateriaal beschikbaar komt. Zij vereisen eveneens respect voor auteursrechten en de legitieme bescherming van de samenleving tegen schadelijk gedrag. De uitdaging bestaat erin deze verplichtingen met elkaar te verzoenen zonder toe te staan dat uitzonderingen de normale toestand van het intellectuele leven worden.

Artificiële intelligentie maakt dit debat nog dringender.

De technologie kan de markt overspoelen met onbetrouwbare publicaties, maar kan ook de toegang tot onderzoek, vertaling en publicatie democratiseren. Haar uiteindelijke bijdrage zal afhangen van de verantwoordelijkheid waarmee zij wordt gebruikt en de intelligentie waarmee zij wordt gereguleerd. De toekomst van kennis in een democratische samenleving mag niet afhangen van een keuze tussen onbeperkte technologische productie en alomvattende institutionele controle. Zij moet steunen op bewijsmateriaal, transparantie, verantwoordingsplicht en het vermogen van burgers om zelfstandig na te denken.

Een democratie toont haar kracht niet door ervoor te zorgen dat burgers uitsluitend met aanvaardbare ideeën in aanraking komen, maar door hen in staat te stellen concurrerende beweringen te onderzoeken en hun eigen weloverwogen conclusies te

trekken. De prijs van de vrije meningsuiting is de bereidheid om meningsverschillen te verdragen. De prijs van het opgeven van dat beginsel kan veel hoger zijn.

Bijlage A — Websites en mediaorganisaties waarop Europese beperkingen van toepassing zijn

De volgende lijst is hoofdzakelijk gebaseerd op het officiële register van de Raad van de Europese Unie met 27 mediaorganisaties waarop Europese uitzend- en verspreidingsbeperkingen van toepassing zijn. Het is een lijst van mediaorganisaties die aan wettelijke beperkingen zijn onderworpen, en geen bewijs dat iedere bijbehorende website in de hele EU technisch ontoegankelijk is.

Mediabeperkingen op EU-niveau — officiële lijst van de Raad, geraadpleegd in oktober 2026.

Organisatie of publicatie	Website of identificerende naam
Strategic Culture Foundation	strategic-culture.su
Russia Today (RT)	rt.com
Sputnik	sputnikglobe.com
RIA Novosti	ria.ru
Izvestia	iz.ru
SouthFront	southfront.press
NewsFront	NewsFront
New Eastern Outlook	New Eastern Outlook
Oriental Review	Oriental Review
Katehon	Katehon
Fondsk	Fondsk
EADaily / Eurasia Daily	EADaily
Lenta	lenta.ru
RuBaltic	RuBaltic
Rossiyskaya Gazeta	rg.ru
NTV / NTV Mir	NTV
Pervyi Kanal	Channel One Russia
REN TV	REN TV
Rossiya 1	Rossiya 1
Rossiya 24	Rossiya 24
Rossiya RTR / RTR Planeta	RTR Planeta
Krasnaya Zvezda / Tvzvezda	Zvezda
Spas TV Channel	Spas

Organisatie of publicatie	Website of identificerende naam
Tsargrad TV Channel	Tsargrad
TV Centre International	TV Centre
Voice of Europe	Voice of Europe

De lijst van de Raad omvat ook dochterondernemingen van RT en Sputnik. De bovenstaande vermeldingen op organisatieniveau mogen niet worden beschouwd als een uitputtend register van geblokkeerde domeinnamen.

Belgische beperkingen met betrekking tot digitale bibliotheken

Website	Juridische situatie
OceanofPDF	Geviseerd door Belgische procedures voor het blokkeren van websites wegens auteursrechtinbreuken in juli 2025
Z-Library	Geviseerd door Belgische procedures voor het blokkeren van websites wegens auteursrechtinbreuken
Library Genesis (LibGen)	Geviseerd door Belgische procedures voor het blokkeren van websites wegens auteursrechtinbreuken
Anna's Archive	Opgenomen in de Belgische blokkeringsprocedures waarover werd bericht
Open Library	Genoemd in de ruimere procedure; een daadwerkelijke volledige blokkering werd niet vastgesteld

Deze Belgische zaken hebben betrekking op vermeende auteursrechtinbreuken en niet op EU-sancties tegen Russische politieke media.

Bijlage B — Primaire bronnen en aanvullende literatuur

1. Handvest van de grondrechten van de Europese Unie — Artikel 11. De juridische grondslag voor de vrijheid van meningsuiting en informatie.

2. Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens — Artikel 10. Bescherming van de vrijheid van meningsuiting en toegestane beperkingen.

3. Raad van de Europese Unie — Sancties tegen Rusland. Officiële lijst en toelichting bij de beperkende maatregelen.

4. Raad van de Europese Unie — Sanctiepakket van 24 februari 2025. Omvat Strategic Culture Foundation en zeven bijkomende mediaorganisaties.

5. Hof van Justitie van de Europese Unie — RT France tegen de Raad, T-125/22. Rechterlijke toetsing van het Europese uitzendverbod.

6. Europese AI-verordening — Artikel 50. Transparantieverplichtingen voor door AI gegenereerde inhoud.

7. Europese Commissie — Richtlijnen inzake AI-transparantie. Interpretatie en uitvoering van artikel 50.

8. The Brussels Times — Belgische rechtbanken blokkeren websites die illegaal gekopieerde boeken aanbieden, 18 juli 2025.

9. TorrentFreak — Belgisch blokkeringsbevel tegen digitale bibliotheken, augustus 2025.

10. Authors Guild — OceanofPDF en auteursrechten, november 2024.

11. VRT NWS, Steeds meer AI-boeken op de markt, Vlaamse Auteursvereniging roept op tot label, overgenomen uit het materiaal dat voor dit hoofdstuk werd aangeleverd. https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2026/10/16/ai-boeken-steeds-meer-echte-auteurs-markt-andries-waries-standaa/

Redactionele toelichting

Dit hoofdstuk maakt onderscheid tussen geverifieerde EU-sancties, gerapporteerde Belgische gerechtelijke maatregelen, wettelijke verspreidingsbeperkingen en niet-geverifieerde beweringen over de technische toegankelijkheid van websites. De vergelijkende vaststellingen betreffende Vietnam en België vereisen verder reproduceerbaar netwerkonderzoek. Er werd geen volledige actuele toegankelijkheidscontrole uitgevoerd voor de vermelde domeinen. Voor opname in een historisch boek is dit onderscheid essentieel: het behoudt de kracht van de kritiek zonder meer te beweren dan het beschikbare bewijsmateriaal aantoont.